

SZILASI LÁSZLÓ

Kassa, távoli svéd kisváros

A forró síneken túl, a belváros legszélén, a Kulich Gyula Lakótelepen volt egy kis könyvesbolt, betonból készült könyvesbódé. Egy nyári délutánon elbicikliztem oda a vakmelegben, és megvettem magamnak Astrid Lindgren: Az ifjú mesterdetektív című könyvét. Delfin Könyvek, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1971., fordította Lon-tay László, illusztrálta Hegedűs István. Két kisregény. Mästerdetektiven Blomkvist, 1946., Mästerdetektiven Blomkvist lever farligt, 1951. A cenzúra nem fi-

gyelt oda, vagy valaki elfordította kicsit a fejét. A borító alapján döntöttem.

Bíborvörös svéd ház, kisebb kastély. Kiugrók, erkélyek, tornyok, fehérre festett, kazettás ablakok, nehéz, félköríves bejárati ajtó, felül színes üvegekkel, a kilincs egy fénylő fémgömb. Az ifjú mesterdetektív az árnyas előkertben ücsörög, hátát egy fátörzsnek veti. Magas, sovány, szőke svéd gyerek, nagyfiú, lehet vagy tizenhat. Csak a képen ennyi, a szövegben tíz talán, de a kép mond igazat. Piros-fehér csíkos, hosszú ujjú póló van rajta, könyékig felhajtotta, aztán csófarmer, meg egy olyan magas-szárú, jajpiros tornacsuka, amiért az életemet is odaadnám akkoriban, nem lehet kapni. A mesterdetektív újságot olvas, pipa van a szájában. Mellette a fűben hatalmas kézi nagyító és íves tetejű faládika, benne különös iratok meg jó sok pénz. A jobb oldalon világos deszkakerítés fut végig, mögötte dombos liget vagy erdő. A két barátja érte jött, a szőke lány már hívón integet neki, el fognak menni együtt, és nemsokára történik velük valami nagyon érdekes, ami velem soha. Tizenkettő vagyok.

A mesterdetektív legjobb barátját úgy hívják, hogy Anders. A szőke lányt meg úgy, hogy Eva-Lotta Lisander. A fiúk néha megverekszenek érte. Fűszer- és vegyeskereskedés egy távoli svéd kisvárosban. Ott vásárolják a selyemcukrot, papírzacs-kószámra. Van saját prérijük is.

„A préri egy nagy közlegelő a város szélén. Sűrű cserjék borítják. A préri a város fiatalságáé. Itt élnek az alaszakai aranyásók életét, harcos muskétások iszonyú párviadalmakat vívnak, tábortüzek égnek a Sziklás-hegységben, oroszlánt lőnek Afrika

dzsungeleiben, nemes lovagok vágatnak büszke paripán, aljas banditák könyörtelenül célzásra emelik automata pisztolyukat.”

A Fehér Rózsa a Vörös Rózsa ellen. A gonosz Einar bácsi pedig egy éjjel, amikor az ifjú mesterdetektív titokban ujjlenyomatot vesz tőle, azt mondja álmában: hepu. Nagyjából ennyi bizonyítékom van rá, hogy létezik világ azon kívül is, amelyikben én élek magányosan. Az ifjú mesterdetektívnek az a neve, hogy Kalle Blomkvist.

Amikor majd felnőtt, híres oknyomozó újságíró lesz belőle, megtalálja a milliárdos negyven éve eltűnt unokahúgát, mert a tetovált lány segít neki, Stieg Larsson is ezen nőtt fel. Mikael Blomkvist. Amikor a film elején meghallom a nevet, picit sírok. Sírok, nevetek, meg vagyok hatva, eszembe jut a régi könyv. Szabad, szilaj, folyton egymást ugrató kamaszok. Egy másik, szabad világ, teljesen igazi, durva, meleg. A tetovált lányba természetesen azonnal beleszeretek. Lisbeth Salander nem az esetem, kizárólag Eva-Lotta Lisander az ok.

Megy a szóke lány utcán, a juharfák alatt. Lassan este lesz. Papírcacskóból eszegeti a cseresznyét a szeplős Eva-Lotta, kiköpött magok jelzik az útját. Slattyog a téglajárdán az otthonuk felé, vagy onnan éppen el, vonul mindörökre a svéd alkonyatban, örökké tart az út.

*

Lassan rájövök, hogy ez mindig Kassán történt meg nekem. Amit olvasok, oda álmodom, tulajdonképpen úgy képzelem el, hogy ott zajlik, nehéz észrevenni. Kassa, Pekná úlica 2. Két évvel korábban voltunk ott látogatóban anyámékkal, cirka negyven évvel ezelőtt. 1973, mondjuk. Sarki ház, emelet, tornyocska, manzárd, a földszinten vegyesbolt. Nagyanyám testvére, anyám unokatestvérei, korban hozzám illő rokon gyerekek, lányok is. Kassa, távoli svéd kisváros.

Úgy kell elmenni oda, hogy felültök a vonatra a vasútállomáson, és elindultok Hidasnémeti felé. Budapesten persze eltévedtek, de akkor jön a Keletiben egy katonatisztnak öltözött arkangyal, s kéretlenül útba igazít benneteket. Anyámmal megyek. Életében először és mint kiderül: utoljára jár külföldön, nagyon izgatott. A testvéreimre nem emlékszem, pedig ott kellett, hogy legyenek: már élnek, s apám, aki sohasem utazik, biztosan nem vállalta őket egy hétig magára. És a nagyanyám is ott volt, őrá emlékszem, hozzá beszélt az angyal, meg hát miatta is mentünk, végeredményben, meglátogatni a húgát. Csak a következő februárban fog meghalni, szívinfarktus viszi el, a középső öcsém talál majd rá a diófa alatt.

A ház a város szélén áll, valaha elegáns, kertvárosi negyed. Hatalmas, széles út suhan el mellette, trolibuszok járnak rajta, érthetetlen, gyors, zajtalan gépek, olyat én még nem láttam soha, és abból válik le a csendes, árnyas kis utca. Előtte, utána, körülötte modern, sokemeletes, házgyári épületek, gazdag, zöld sziget a Pekná. Beállt, régi kertből ugrik elő a mályvaszínű meseházikó.

Egy délután átmegyünk a szemben lévő sarokra, anyámnál festőállvány van, A3-as rajzlap, meg gyönyörű, Koh-i-noor színesceruzák, huszonnégyes készlet egy valamivel gazdagabb világból. Fényképezőgépünk nincs, lerajzolja hát a házat, mert

haza akarjuk vinni. Bámulva nézem a készülő művet. Tökéletes a perspektíva, hibátlan az illúzió, anyám művész, teljesen világos, hiába titkolta. Sokáig megvan az a rajz, évekig őrizzuk, lassan az emlékek helyére áll, maga lesz az emlék. Halványuló vonalak agyonhajtogatott, töredező papirosra, a betűk rég sehhol. Mára elveszett.

Nagyanyám testvére él a házban, és a férje. Mária néni és János bácsi, jómódú, idős emberek. Magyarul beszélnek, de kicsit furcsán, és már csak velünk. Van még egy néni, Gittka, ő a lányuk, nagyon sovány és magas, van férje is, Simon, ő nagyon kövér ember, és pap. Simon bácsi alig beszél magyarul, de nagyon igyekezik, és mindig vigyorog közben, látszik rajta, hogy büszke a tudására, felnőtt korában tanulta meg ezt a keveset, de Gittka néni is csak töri. Van két nagylányuk, gyönyörűek és teljesen egyformák, de a szüleik azt mondják, nem ikrek. És aztán ott van a korban hozzám illő kicsi. Milenka, az a neve. Nagyon szerelmes vagyok bele, de nem tudom elmondani neki, a lányok nem beszélnek magyarul. Hülye, buta, szép, ennyi a tudományuk. Nagyon bájosan ejtik ki ezeket a szavakat, különösen. Egymással és az Istenhez szlovákul beszélnek. Vonzó, nehéz, mélyen szakrális nyelv. Nem értek belőle semmit.

De játszani azért lehet. A kinti lépcső mellett van a pince lejárata, abban a kucskóban nézegetem az idegen, lányos játékokat. Babák, felhúzó fémálatkák, picinyke étkészlet, széthyitható babaház teljes bútorzattal. Végtelen idők abban a zugban a szeplős, szőke Milenkával. A serdülőni készülő sima leánytest finom izzadságszaga. Csinálnom kellene valamit vele. Nem tudom, hogy mi lenne az.

Más unokatestvérek is jönnek Magyarországról. Áll a nagyfejű, szemüveges gyerek mellettünk, soha nem láttam még, de szeretnem kellene, mert rokon, el nem mozdulna semmi pénzért. Arról beszél, hogy az apja elvette az ólomkatonáit. Az ólomkatona mérgező, azt mondta apukám. Kaptam újakat, műanyagból, indiánok meg kóbojok. A műanyag nem mérgező. Bár én az ólmot se rágtam. Nem megy el, beszél. Milenka nem érdekli, mégis vége az idillnek. Renault 4-esük van, hazamennek végre.

Amikor egy délelőtt az egyik nővér hazajön a bevásárlásból, a bejárati ajtót támasztó vasrúd végét belenyomom a hónaljába. Kis pöcök, tompa horog van a végén, hogy beleakadjon az ajtó tetején lévő gyűrűbe, tetszik, ahogy belesüllyed a hónalj szőrzetébe, a puha, üreges húsba. Hülye vagy, mondja, és én tényleg nem értem, hogy miért csináltam. Estéknént divatbemutató van, új meg új ruhákban jönnek le a nagylányok az emeletről, azt is nagyon szeretem. Néha elalszom, mert túl sokáig tart a műsor, de az is nagyon jó. Elaludni, körülöttem vidám női fecsegés.

Jobbak az ételek, mások. Vannak finom cipők, érdekes játékok. Joghurt, péksütemények, otthon ritkán látni ilyet. Dóm, régóta bele van falazva a Második Rákóczi Ferenc. Nagy főtér, hatalmas boltok, Mária néni nagyon szépen fel van öltözve, mintha ünnep lenne, vagy mi, de azért inkább szlovákul beszélünk.

És van egy kis nyaralójuk is a hegyekben. Gusztusos faház, libegővel megyünk ki oda. Forrás fakad a sziklából, kristálytiszt a víz és jéghideg, törékeny gyíkocska heverészik benne, az tisztítja meg hűti.

Egyszer később kiutaztunk hozzájuk a középső öcsémmel, de a lányok akkor már nem laktak otthon. Mindenki megöregedett, rossz volt, érdektelen. Nem írt fölül semmit.

Amikor ők jönnek hozzánk, a citromsárga 1500-as Ladát Jenő bácsi vezeti, ő azt szereti, ha Eugénnek szólítjuk. Hangos, büszke, szlovák férfi, cseh asszony a felesége, de csak magyarnótát hallgatnak, tucatszám hordja haza Békéscsabáról a bakelit-lemezeket. Csokoládét hoz, rágógumit, keményre szárított, darabolt bocskorszíjat, színes fémdobozkákban. Eugén bácsi Gittka néni testvére, van egy fia, ő is Eugén. Velem korú, de őt utálok. Soha nem hagy kettesben Milenkával, csúfol is. Meg akarom verni, de sokkal erősebb, mint én, ellök, vagy megfejel a nagy fekete fejével, ki-nevet. Ilyenkor néha Milenka is nevet, az nagyon rossz, fáj. Vagy együtt biciklizünk, és ők ketten ott hagynak engem, hiába rohanok meg kiabálok utánuk.

Aztán eltelik az egy hét, ők hazautaznak, én ütődötten bolyongok a kertben, magányos vagyok megint. Anyám leszid, hogy szedjem már össze magam. Dühödten zokogok. Megint egyedül vagyok, nincs kedvem olvasni sem. Elkezdem számolni a napokat a következő nyárig. Apám megígéri, hogy akkor majd kimegyünk hozzájuk, együtt, autóval. Amikor behajtanám rajta az ígéretét, körberöhög. Persze, még mit nem. Csak azért mondtam, hogy elhallgass végre. Akkor valami végleg eltörik.

Aztán egyszer nem jönnek többé. Meghalnak a szülők, Gittka néni és Jenő bácsi végképp megöregszenek, ők lesznek a szülők, aztán meghalnak ők is. Mi se megyünk hozzájuk. A fiatalok meg lassan elköltöznek. Kint él már mind Amerikában. Milena Ranger, állítólag ez most a neve, valahol Minnesotában.

Egyszer voltam még Kassán, sokkal később, nemrégiben, egyedül. A művelődési palotában szép, fekete-fehér képek voltak a falon, váratlanul ismerősek. Posztyenás házak egy csendes, félhalott utcában, akácfák alatt. Hol lehet az. Közelebb mentem. Azon az utcán jártam a könyvesbódéhoz, azon túl nyújtóztak a forró sínek, te jószágos ég. Mondom a vendéglátó magyar könyvtáros kisasszonyoknak, te jószágos ég, én is odavalósi vagyok, azokba az utcákba éppen, csabai tót. Néznek értelmetlenül. Érted, ahogy ti kassai magyarok, úgy én csabai tót, tök hasonló, érted. Hallgatnak. Néznek tovább. Nem mondanak semmit. Nem kellett volna mondani, sértő voltam, otromba. Tapintatlan. A svéd kastélyhoz nem megyek el. Nem jutok el, nem jut rá idő. Talán nincs is már meg. Nem merek.

A napokban aztán rákerestem a Google Earth-ön. Beütöttem a keresőbe, hogy Kassa, Pekná úlica 2., és ott volt. Ott volt a ház, mint régen. Sarki ház, emelet, tornyocska, manzárd, a földszinti vegyesboltot magukévá tették az új lakók, lett belőle egy plusz szoba. Körbejárom a telket, azt is meg lehet csinálni. Szép épület, teljesen felújították, frissek a színek, a tetőcserép meg a kovácsoltvas kerítés, a szőke Milenka árván játszogat a régi juharfa alatt, épült egy új terasz. Fehérre festett, ka-

zettás ablakok, nehéz, félköríves bejárati ajtó, felül színes üvegek, Jenőke integet mögülük, de be fog csapni, a kilincs fénylő fémgömb. Egy nemzetközi számítógépes könyvelő cég székel abban a jókora a sarki házban. Ismerős angol szó áll a világító táblán, meg rengeteg mássalhangzó és különös magánhangzók nem létező mellékjelekkel, színes logó. Nincsen már az a dolog. Hiába keresem, mára már elveszett. Nem lehet elutazni oda.

*

János bácsiék nagyon szegények voltak itt. Már megvolt a Gittka meg a Jenő, és nem volt a János bácsinak munkája. Kőműves volt, de nem kapott munkát, akkor mindenki kőműves lett hirtelen, túl sok volt a kőműves, hiába volt annyi munka. Liszten éltek, retekpörköltön meg szilvalekváron, azt főzött nekik mindig a Mária néni, amikor a János bácsi haza tudott hozni az aktatáskájában egy-két széndarabot a vasútállomásról, ahol vagon rakott, ha megengedték neki. Néha beköltöztek hozzánk, megkapták a kishobát, de nem tudtunk nekik segíteni, mert mi is nagyon szegények voltunk. A háború után mindenki nagyon szegény volt, meg akkor már mi is hatan voltunk. Vagyis hát nyolcan, a Vilivel meg a Vilikével, mert addigra már Böbéék is hazajöttek Drezdából, túléltek a bombázásokat, Vöcklabruckban született a Vilike, a Győzelem Napján. Meg Pali is hazakerült addigra az amerikai fogságból, ejtőernyőselyemből csináltam neki paplant, még most is megvan, a macskák alsznak rajta.

A nagyanyám csak két hónap múlva fog meghalni, a következő év februárjában. Most a Téalapó és a Fenyőünnep közt járunk, délután van, már tanultam, korán esteledik, azt meséli a kályha mellet, amíg apámat várják haza a nők a munkából, hogyan kerültek ki a háború után Novodomszkyék Kassára.

Toborozták őket. Jöttek a papok, tanárok, gazdasági emberek, politikusok odaát-ról, és magyarázták szlovákul az ittenieknek, hogy ott jobb lesz. Kapnak házat, lesz

munka, minden jobb lesz. Csehszlovák Áttelepítési Bizottság, az volt a nevük, CSÁB, azok csábították őket, érted. Volt újság is, Sloboda, az volt a neve, Szabadság, volt benne fénykép az ottani házról, meg térkép a vele járó földről, ruhát és cipőt is osztogattak, hogy ez ott már most megvan, jöjjenek, jöjjenek. Mária néniék meg nagyon szegények voltak. De azért csak nem akartak elmenni innen. Aztán a Gittkát elvitték a szlovákok nyaralni, hordták a gyerekeket kifelé vonatszámba, a családjuk nélkül, ingyen. Tuzsinán volt, vagy valami ilyen nevű helyen, a hegyekben, két hétig, tanították szlovácul, meg mondták neki, hogy ő szlovák, és hogy ott van neki meg a családjának a helye, a többi szlovák között, meg hogy onnan is átköltöznek mostanában a magyarok ide, mert nekik meg itt lesz a jobb, az ő övéik között, és hogy a helyük így közben felszabadul, van hova menni, ez lesz a jó mindenkinek, ha meg nem jönnek, a magyarok előbb-utóbb úgyis elkergetik őket innen, mert azok olyanok, mindig olyanok voltak, de akkor már nem lesz föld meg ház meg hegyi nyaralás, még ingóságai se lesznek, nem lesz semmi, csak amit a testükön hordanak. És forró kakaó volt reggelire, meg lekváros kalács, és amikor a Gittka hazajött, azt mondta, hogy olyan volt ott neki Tuzsinán, mint a mesében, hegyek vannak ott, amikről ő eddig azt gondolta, hogy azok valójában nincsenek is, csak rajzolják őket, és nagyon szép volt a fű, mint a mesekönyvekben, és ott még a tehénkéék is kövérek, lehetett őket fejni, meg van sajt is mindig, és hogy ő ott szeretne élni, mert ott szebb, jobb lesz ott nekik, menjenek. Sírtak, nagyon sokat sírtak, akkor még az anyánk is élt, nem akarta, hogy a húgomék elmenjenek, de aztán csak elmentek. Először Komáromba mentek, mert az közel van, de ott nem szerették őket, mert ott sok volt a magyar, és bár ők akkor még nem nagyon beszéltek szlovácul, a magyarok tudták róluk, hogy ők is szlovákok igazából, és akkor továbbmentek Kassára, mert ott kevesebb a magyar, és ott aztán meg is tanultak rendesen szlovácul, és lett a János bácsinak munkája, és azt a szép házat is megkapták a városban, mert föld végül nem kellett nekik, és ők most már majdnem teljesen szlovákok, vissza is szlovákosították a nevüket a magyarosított Újházyból.

És én mi vagyok.

Engem ez érdekel. A mamát most úgy hívják, hogy Özvegy Hidvégi Pálné, pedig a férje neve az volt, hogy Hicz, ami német név, ugyebár, pedig a nagypapa szlovák volt, rosszul beszélt magyarul, hiába lett belőle magyar rendőrfőhadnagy, aki a háború végén naponta kísérte a meneteket a Gubógyárból a vonatokhoz, mert akkor az volt a nagypapa dolga, és az én apámat is úgy hívták régen, hogy Szaszák Pál, ami szlovák név, ugye, de azt jelenti, hogy Szászocska, Kicsike Német, de egy hangot se beszél németül, csak amit az apja hazahozott az első háborúból, dritte feldbatalion, nojnte feld komponé, minduntalan elhibázza a tárgyas ragozást, és a saját rokonai-val mindig tótul beszél, nyerozumjem, no zbohon, tágyeme na kergát, anyám érti ezt, de nem hajlandó megszólalni azon a nyelven, mert a tótok bunkók, és a mamának igazából Janurik volt a leánykori neve, Cifra Janurik, mert voltak Fekete Janurikok is, de a nagyapja még Greksza volt, téglagyárunk volt Szarvason, Görögor-

szágból jöttek, valamikor nagyon régen, és igazából zsidók voltak, ahogy a nevük is mutatja, és hogy lehet az, hogy a kassai lányok nem beszélnek magyarul, de az apjuk igen, pedig ő aztán tényleg egyáltalán nem magyar, és miért hallgat az Eugén bácsi, aki valójában Jenő, mindig magyar nótát a feleségével, aki cseh, és mindent becéz, és mindig azt mondja, hogy papicska, meg mamicska, ami nagyon idegesítő, szóval nagyon bonyolult dolog ez, valahogyan senki sem tiszta, és amikor a Pali bácsi elveszi feleségül a debreceni Marika nénit, miért mondja mégis azt a mama, hogy hígulunk, szóval akkor ez most hogyan van, és én például mi vagyok akkor.

Anyám azt mondja, hogy nyugodjak meg, magyar vagyok. A kassai Jenő bácsi pedig egy hülye, házon kívül vadszlovák, otthon meg sírva vígad a Sárdy Jánosra, csíszta magyar.

Arra, hogy nagyanyám mit válaszolt, nem emlékszem.

Svéd.

*

A házunkkal szemben, az utca túloldalán egy tanya áll. Dél-alföldi tanyatípus, a konyhába lépsz be, balra egy kis szoba, jobbra egy nagy, a kamra a folyosó végén van. Éppen olyan, mint a nagyanyáméké, ők kint laknak Fürjesen. Benőtte a régi tanyát a város, nemrég még kukoricamezők nyújtóztak azon az oldalon, új osztás, néhány éves csak a betonút. Molnárék laknak abban a házban, két nagyon öreg ember. Anyámék úgy mondják, Molnárék betelepültek. Én nem tudom, mit jelent az. Nem kapcsolom össze Molnárékat a kassai rokonokkal. Mi is lehetne köztük a kapcsolat, hogyan is lehetne bármi. Hatalmas a telkük, a végén eladják a felét, rádumálja őket egy fiatal pár, hadd építkezzenek.

Furcsa, magányos emberek. Molnár bácsi kalapot, mellényes kordbársony öltönyt és recsegő csizmát hord télen-nyáron, mindig be van gombolva a fehér inge nyakig. Molnár néni meg, azt hiszem, mindig népviseletben jár, sok szoknya van rajta, a blúzán meg egy ezer gombos, mellényszerű, hosszú valamicsoda, a fején sötét-

lila kendő. Ritkán látni őket, keveset mozognak. Gyereük nincs, nem látogatja őket senki. Szótlan, nagyon szomorú emberek.

Van egy kutyájuk, fehér korcs, ugat állandóan. A bejárati ajtó mellett van a háza, beleütöttek a földbe egy vasrudat, ahhoz van hozzáláncolva az állat. Rohangál körbe-körbe, és ugat, simára és keményre tapossa a földet, mint egy tanyai szobát. Úgy van kitalálva, hogy a kör kerülete épp csak érintse a járda szélét. Nem veszélyes igazán, de ha nem figyelsz, oldalról azért beléd haraphat. Szépen lassan tömörödik a föld a kutya lába alatt, egyre mélyebbre süllyed, egyre mélyebben él. Halad vele lefele a mélybe egy hatalmas fúró, ami önmaga, saját láncos futása egy mozdíthatatlan vastuskó körül. És amikor aztán ebbe végleg beleőrül, Molnárék agyonverik baltával, és szereznek helyette egy másik pontosan ugyanolyat. Nincs különbség a piszkosfehér korcsaik között. Ugyanaz az állat.

*

De a borító mellett a fülszöveg is szerepet játszott a döntésben, az a néhány mondat a hátsó borítón.

Három pajtás él egy távoli svéd kisvárosban. Egyikük lány. A két fiú természetesen fülig szerelmes belé, de azért elválaszthatatlan jó barátok. Mindhárman nyurgák, talpraesettek, s az eszük vág, akár a borotva, de rendkívüli tulajdonsággal csak egyikük rendelkezik. Mert az igaz, hogy Eva-Lotta szeplői ellenére is bűbajos és vonzó kislány, verekedni pedig úgy tud, akár a legvásottabb kamasz. Az is igaz, hogy Anders született vezéregéniség, pompás főnöke csapatuknak, a Fehér Rózsának. De mégis, ki az, aki a legkevésbé szembeszökő jeleket följegyezve és csoportosítva kinyomozza egy ékszerrablás és egy gyilkosság rejtélyét? Hogy ki ő? Bizony nem más, mint Kalle Blomkvist, ennek a két kisregénynek a hőse, aki vérfa-gyasztóan izgalmas kalandok rengetegén át végül is minden titokra fényt derít.”

Jó vásár volt: most is megvan.

